

יחידת אגדה - צדקה וחסד ג. "וצדקה תציל ממות" בתו של רבי עקיבא והנחש

גמרא, בבלי, שבת קנ"ו (מתורגם)

ר' עקיבא היתה לו בת.

אמרו לו הפלדיים (=חוזים בכוכבים, אסטרוולוגים): אותו היום שתפנס לחפה ישכנה נחש ותמות.

היה דואג על הדבר הרבה.

באותו היום (=יום החתונה) נטלה את המכבנה (=סיכת שיער) ונעצה אותה בפתל.

אירע המקרה ופגעה בעינו של נחש.

בפקר פשנטלה (=את הסיכה) נגרר וקא הנחש אחריה.

אמר לה אביה: מה עשית?

אמרה לו: בערב בא עני וקרא על הפתח,

והיו הפל טרודים בפעדה ואין שומע לו.

עמדתי ונטלתי את המנה (=מנת האוכל) שנחת לי ונתתי לה לו.

אמר לה: מצנה עשית.

יצא ר' עקיבא ודרש: "וצדקה תציל ממות" (משלי י, ב) – ולא ממיתה משנה (מוות לא טבעי) אלא ממיתה עצמה.

רבנו ניסים, הר"ן, דרשות הר"ן הדרוש הששי

ואנו מוצאים בכמה מקומות שנגזרה גזרה על אומה או על אדם, וכשהיו מטיבין מעשיהם היו מבטלין הפורענות, כאנשי נינוה (יונה ג, א-י), וחזקיה שנגזרה עליו גזרה מפי נביא וניצל בתשובה שלמה (מלכים ב כ, א - ו), שאמר לו השם יתברך "שמעתי את תפלתך" (שם ה). ...וראינו בסוף שבת (קנו ב) כמה מעשים בבני אדם שהיו בני מות כפי הטבע וכפי גזרת הכוכבים. ואף על פי כן כשרון המעשים היה מבטל הכל. כי אין ענינינו תלוי במנהגו של עולם כלל, אלא בהשגחת אדון העולם בנו, שהוא כפי האמונות הטובות אשר נקבע בנפשותינו וכפי המצות שנקיים.

חיים אלאשווילי מתוך אתר ספר האגדה

בסיפור המדרש, התוצאה הסופית אינה בלתי נמנעת. בכוחו של האדם, בזכות מעשיו, לברוח מגורלו ולהפוך אותו על פניו. במקום עולם סגור ושרירותי שהאדם ניצב מולו חסר אונים, המדרש מציב עולם שיש בו משקל רב למעשה האנושי המוסרי, לחסד ולאחריות אישית; עולם שבו האדם שולט בגורל ולא הגורל שולט באדם. ואכן, רבי עקיבא, דורש לפי מעשה אישי זה את הפסוק: "וצדקה תציל ממות" (משלי י, ב) – בכוחה של הצדקה להציל את האדם מן המוות הצפוי לו. הוא גם זה שלימד ש"הכל צפוי והרשות נתונה" (משנה, מסכת אבות, ג, טו) – כלומר, מעשיו של האדם צפויים, או נצפים על ידי האל, אך היכולת לבחור במעשה הטוב או הרע עדיין נתונה בידו, וגמולו נקבע על פי מעשיו.